

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSME – KRIMINĀLTIESĪBU SISTĒMAS KONSTITUCIONĀLAIS PAMATS

SATVERSME OF THE REPUBLIC OF LATVIA – THE CONSTITUTIONAL BASIS OF THE SYSTEM OF CRIMINAL LAW

Uldis Krastiņš, *Dr. habil. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Krimināltiesisko zinātņu katedras profesors

Summary

The article provides an analysis of the group object in criminal law and its meaning in the formation of the Special Part of the Criminal Law, as well as argumentation of the opinion that the basis of that system – the state, society and human fundamental interests recognized and protected in the *Satversme* of the Republic of Latvia.

Atslēgvārdi: Latvijas Republikas Satversme, Krimināllikums, interese, grupas objekts, sistēma

Keywords: *Satversme* (Constitution) of the Republic of Latvia, Criminal Law, interest, group object, system

Ievads

Raksta mērķis ir analizēt un pamatot noziedzīgu nodarījumu grupas objekta saistību ar Latvijas Republikas Satversmē paredzētajām un tiesiski nostiprinātajām valsts, sabiedrības un cilvēka pamattiesībām, kā arī parādīt šo faktoru noteicošo konstitucionālo lomu un pamatu Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu sistēmas izveidē.

1. Noziedzīga nodarījuma objekta jēdziena ģenēze

Ikviens noziedzīgs nodarījums izpaužas kā valsts, sabiedrības, atsevišķu cilvēku grupu vai indivīda interešu apdraudējums, vai nu nodarot tām kaitējumu, vai draudot tādu nodarīt, tāpēc ar Krimināllikumu aizsargātās intereses krimināltiesiskā izpratnē tiek atzītas par noziedzīga nodarījuma objektu.

Ievērojot ar Krimināllikumu aizsargājamo interešu kaitīguma smagumu, aizsargāto interešu apjomu un to savstarpējo saistību, krimināltiesību teorijā izdala

vispārējo, grupas un tiešo noziedzīgo nodarījumu objektu. Katram no tiem ir svarīga nozīme vairāku krimināltiesību un kriminālprocesuālo tiesību jautājumu risinājumā. Rakstā vairāk uzmanības tiks veltīts noziedzīgu nodarījumu grupas objekta saturā un tā nozīmes atklāšanai.

Būtiskākie momenti noziedzīga nodarījuma objekta nozīmes izpratnē ir: neapdraudot ar likumu aizsargātu interesi (tiešo objektu), nav arī noziedzīga nodarījuma; objekts liecina par apdraudētās intereses kaitīguma smaguma pakāpi; objekts dod pamatu noziedzīgus nodarījumus norobežot no citiem tiesībpārkāpumiem, jo tieši ar likumu aizsargāto interešu apdraudējuma paaugstināts kaitīgums raksturo noziedzīgu nodarījumu; objekts dod pamatu savstarpēji norobežot pēc objektīvās puses pazīmēm līdzīgus noziedzīgus nodarījumus, pareizi tos kvalificēt un vainīgajam noteikt atbilstošu sodu par izdarīto; objekts kalpo Krimināllikuma Sevišķās daļas sistēmas veidošanai, apvienojot Krimināllikumā paredzētos noziedzīgos nodarījumus Sevišķās daļas atsevišķās nodaļās pēc grupas objekta pazīmēm.¹

No iepriekšminētajiem tieši pēdējam aspektam raksta gaitā būs noteicošā nozīme tēmas risinājumā, ja runa ir par noziedzīgu nodarījumu grupas objektu. Ņemot vērā, ka grupas objekts ir tikai viens no krimināltiesībās izdalītajiem noziedzīgo nodarījumu objektu veidiem, tā saturā noskaidrošanai un jēdziena formulēšanai vispirms nepieciešams analizēt un formulēt noziedzīga nodarījuma objekta jēdziena pamatnostādni krimināltiesībās.

Tā kā Krimināllikumā noziedzīga nodarījuma objekta saturiski aptverošs un vienots jēdziens nav dots un arī krimināllikumos, kas bijuši spēkā Latvijas teritorijā līdz Krimināllikuma pieņemšanai 1998. gada 17. jūnijā, tas nav bijis formulēts vai bijis ieskicēts nepilnīgi, tad dažādos Latvijas valsts vēsturiskajos un politiskajos apstākļos nodarījuma (nozieguma) objekta risinājums ticis traktēts krimināltiesību teorijas ietvaros, taču tas ir bijis visai atšķirīgs.

20. gadsimta sākuma ievērojamais Krievijas krimināltiesību zinātnieks N. Tagancevs (*Таганцев Н. С.*; 1843–1923) jau 1902. gadā rakstīja: lai noziedzīgs nodarījums izpaustos, izņemot nedaudzus gadījumus, nepieciešams, ka pastāv kāda konkrēta materiāla vai ideāla interese, kurā izpaužas subjektīvās tiesības un kura tieši tiek aizsargāta ar krimināltiesību normu. N. Tagancevs arī atzīmē, ka materiālā interese visbiežāk sakrīt ar to priekšmetu, uz kuru tieši iedarbojas nozieguma izdarītājs.²

N. Tagancevs jau tajā laikā par noziedzīga nodarījuma objektu uzskatīja indivīda subjektīvās intereses, bet, ja tās ir arī materiāla rakstura, tad intereses tiek apdraudētas, iedarbojoties uz noziedzīgā nodarījuma priekšmetu.

Padomju krimināltiesību zinātnieki no N. Taganceva nozieguma objekta izpratnes atteicās un primāri par nozieguma objektu izvirzīja sabiedriskās attiecības, laika gaitā to saturu paplašinot vai vienādojot ar citiem kritērijiem.

Apkopojot Krievijas krimināltiesību zinātnieku viedokļus, profesors V. Maļiņins (*Малинин В. Б.*) rezumē, ka krimināltiesībās par nozieguma objektu tiek atzītas sabiedriskās attiecības.³

¹ Vairāk sk.: Krastiņš U., Liholaža V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papild. izd. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 95.–96. lpp.; Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 55.–59. lpp.

² Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Часть общая. Том 1. Тула: Автограф, 2001, с. 405.

³ Энциклопедия уголовного права. Т. 4. Состав преступления. Издание профессора Малинина. СПб., 2005, с. 91.

Profesors V. Luņejevs (Лунеев В. В.) arī ir vispusīgi izpētījis Krievijas zinātnieku viedokļus un nonācis pie atziņas, ka nozieguma objekts ir tas, ko apdraud noziegums, proti, pret ko tas ir vērst, ko tas traucē un kam nodara vai var nodarīt kaitējumu, un secina, ka, nosakot nozieguma objektu, par izejas noteikumu jāatzīst ar likumu aizsargātās sabiedriskās attiecības.⁴

Krievijas krimināltiesību teorijā tiek pausts arī tāds viedoklis, ka interese un labums tiek izprasti kā identiski jēdzieni. Tā profesors A. Naumovs (Наумов А. В.) atzīmē, ka par nozieguma objektu var atzīt tikai to, kas nozieguma rezultātā cieš zaudējumu. Precizējot teikto, viņš raksta, ka par nozieguma objektu jāatzīst tie labumi (intereses), pret kuriem vērst noziedzīgais nodarījums un kurus aizsargā krimināllikums.⁵

Arī Latvijas padomju krimināltiesībās tika pausts uzskats, ka nozieguma objekts ir sabiedriskās attiecības. Pēckara perioda padomju krimināltiesību redzamākā pārstāve profesore M. Blūma rakstīja: “No visiem pārējiem pārkāpumiem noziegums atšķiras ar sabiedriskās bīstamības raksturu un pakāpi, kas izriet galvenokārt no sabiedrisko attiecību svarīguma, kuras apdraud nodarījums, un no kaitējuma smaguma, kas šīm sabiedriskajām attiecībām tiek nodarīts vai draud.”⁶

Latvijas PSR 1961. gada Kriminālkodeksa 1. pants saturēja ar Krimināllikumu aizsargājamo objektu, kas pēc būtības ir aizsargājamās intereses, uzskaitījumu: padomju sabiedriskā un valsts iekārta, sociālistiskais īpašums, pilsoņu persona un tiesības un visa sociālistiskā tiesiskā kārtība.⁷

Padomju krimināltiesību teorijā ar krimināllikumu aizsargātās intereses aizvietoja ar sabiedrisko attiecību jēdzienu.

Pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu sākumā, kad izstrādāja jaunā Latvijas Kriminālkodeksa projektu, tika izteikts priekšlikums apdraudēto interešu uzlabotu uzskaitījumu iekļaut īpašā normā, jo šā Kriminālkodeksa Sevišķās daļas panti jau bija sakārtoti noteiktā sistēmā atbilstīgi noziedzīgu nodarījumu apdraudētajām interesēm. Taču ierosinājums atbalstu neguva, uzskatot, ka tādai normai ir pārāk deklaratīvs raksturs.

Ar 1992. gada 5. februāra likumu 1. pants no Latvijas Kriminālkodeksa tika izslēgts,⁸ tāpēc Tieslietu ministrijas darba grupas izstrādātajā 1996. gada 5. februāra Latvijas Kriminālkodeksa Vispārīgās daļas projektā tāda norma nebija iekļauta.⁹

Neatkarīgās Latvijas pirmskara laika krimināltiesību profesors P. Mincis ir paudis viedokli, ka noziedzīgu nodarījumu apdraudējuma objekts ir labums. Viņš rakstīja, ka noziedzīgs nodarījums nav iedomājams bez objekta, pret kuru tas vērst, ka par šādu objektu var būt katrs apsargāts labums (*Rechtsgut*), vienalga, vai tas individuāls vai sabiedriska, vai valsts. Tāds nodarījums var tiesību apsargāto labumu aizskart

⁴ Уголовное право Актуальные проблемы теории и практики: сборник очерков/под ред. В. В. Лунеева. Москва: Изд. Юрайт, 2010, с. 117.

⁵ Наумов А. В. Российское уголовное право. Курс лекций. Том 1. Общая часть. Москва: Юридическая литература, 2004, с. 180.

⁶ Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. J. Dzenīša un A. Niedres redakcijā. Rīga: Avots, 1982, 35. lpp.

⁷ Latvijas PSR Kriminālkodekss. Rīga: Liesma, 1976.

⁸ Latvijas Kriminālkodekss. Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1994.

⁹ Krastiņš U. Kāds lai būtu mūsu kriminālkodekss. Latvijas Vēstnesis, 04.08.1993., Nr. 59; 07.08.1993., Nr. 61; 14.08.1993., Nr. 63; 19.08.1993., Nr. 65 (sk. raksta sadaļu – Vispārīgie noteikumi).

vai nostādīt briesmās (konkrēti vai abstrakti), bet katrā ziņā šim labumam šā vai tā jābūt skartam.¹⁰

Profesors P. Mincis atzīmēja, ka tiesiska labuma jēdziens krimināltiesību teorijā parādījās 19. gadsimta beigās, un to kā savu viedokli krimināltiesībās pauda klasiskās un socioloģiskās skolas pārstāvji.¹¹

Pagājušā gadsimta 90. gadu pašā sākumā kritiski tika izvērtēta padomju krimināltiesību nostādne, ka noziegumu objekts ir “sabiedriskās attiecības”, atzīstot to kā pārāk vispārīgu objekta apzīmējumu, jo neatklāja, sakarā ar ko šīs sabiedriskās attiecības rodas, kā tās veidojas un izmainās.

Pieņemamāks likās pirmskara neatkarīgās Latvijas profesora P. Minca paustais viedoklis, ka par noziedzīga nodarījuma objektu jāuzskata “labums”, kas tiek apdraudēts, izdarot noziedzīgu nodarījumu.

Tāču, jau sākot jaunā krimināllikuma projekta izstrādi, bija pietiekami izstrādāts viedoklis, ka arī šis noziedzīga nodarījuma objekta apzīmējums pilnīgi neizsaka apdraudējuma būtību, jo vedina domāt par pārāk materializētu nodarījuma objekta saturu, īpaši saistībā ar formāla sastāva noziedzīgiem nodarījumiem, kuros kaitīgās sekas nav paredzētas. Aizsargājamā labuma vietā Latvijas krimināltiesībās tika izvirzīta koncepcija par apdraudēto “interesi” dažādajās tās izpausmēs kā ikkatra noziedzīga nodarījuma objektu.¹²

Interese ir sociāla kategorija, kurai vienlaikus ir raksturīgi objektīvi un subjektīvi kritēriji. Interese nav tikai subjektīva kategorija, jo tā abstraktā veidā nepastāv. Interese ir saistīta ar reālo dzīvi un atbilstoši reālās dzīves parādībām un procesiem veidojas dažādu subjektu – valsts, sabiedrības, atsevišķu cilvēku grupu un individu kā noteiktu interešu nesēju – vajadzības un prasības, kas izpaužas konkrētā subjektu darbībā, kuras mērķis ir apmierināt subjektu materiālās, garīgās, organizatoriskās vai citas vajadzības un prasības.

Nolūkā atklāt intereses kā sociālas kategorijas saturu un būtību ielūkosimies intereses un labuma semantiskajā izpratnē.

Interese – 1. Vajadzību, pieredzes un izvēles nosacīta aktīva attieksme pret īstenības objektiem; 2. Tas, kas vajadzīgs, nepieciešams, sniedz kādu labumu.¹³

Labums – tas, kas apmierina cilvēka materiālo vai garīgo vajadzību, atbilst cilvēka, sabiedrības interesēm (materiālie, dabiskie, garīgie labumi).¹⁴

Salīdzinot abu jēdzienu subjektīvos un objektīvos kritērijus, ir pamats teikt, ka labums ir intereses substance, kas veido intereses saturu un izraisa subjekta faktisko rīcību, kas noziedzīgajā nodarījumā izpaužas kā reāls ar likumu aizsargātās intereses apdraudējums.

Interese kā sociāla kategorija ir vajadzības, pieredzes un izvēles nosacīta aktīva attieksme pret īstenības objektiem, kuras saturu nosaka valsts, sabiedrības vai atsevišķu individu vajadzības, dažādi labumi un izdevīgums.

¹⁰ P. Mincis. Krimināltiesību kurss. Vispārīgā daļa. Otrs, pārstrādāts un papildināts izdevums. Rīga: Autora izdevums, 1934, 75., 59. lpp.

¹¹ Turpat, 75. lpp.

¹² Sk.: Krastiņš U. Mācība par nozieguma sastāvu. Rīga: Zvaigzne ABC, 1994, 22.–25. lpp.

¹³ Latviešu literārās valodas vārdnīca. 3. sēj. Rīga: Zinātne, 1980, 467. lpp.

¹⁴ Turpat, 559. lpp.

Tā kā ikkatrs kaitīgs noziedzīgs nodarījums saistīts ar noteiktu valsts, sabiedrības, atsevišķu cilvēku grupu vai indivīda interešu aizskārumu, vai nu nodarot tam kaitējumu, vai draudot tādu nodarīt, tad ar Krimināllikumu aizsargātās intereses krimināltiesiskā nozīmē ir noziedzīga nodarījuma objekts. Krimināltiesībās tāda veida objektu dēvē par noziedzīgu nodarījumu vispārējo objektu.

2. Noziedzīgu nodarījumu grupas objekts

Krimināllikumā ir vairāk nekā 300 pantu, kuros paredzēta atbildība par kriminālsodāmiem nodarījumiem. Daudzos no šiem pantiem nodarījumi formulēti kā salikta sastāva noziedzīgi nodarījumi, kas nozīmē to, ka viena noziedzīga nodarījuma sastāva ietvaros apvienoti vismaz divu noziedzīgu nodarījumu pazīmes, tātad tiek apdraudētas vairākas ar Krimināllikumu aizsargātas intereses, tas ir, tiešie apdraudējuma objekti. Piemēram, Krimināllikuma 176. pantā paredzētais noziegums lau-pīšana izpaužas kā svešas kustamas mantas nolaupīšana, ja tā saistīta ar vardarbību. Tāds noziegums vienlaikus apdraud personas īpašuma interesi un arī tās veselību.

Krimināltiesību teorijā tiek atzīts, ka noziedzīga nodarījuma tiešais objekts ir tā interese, ko apdraud konkrēta veida noziedzīgs nodarījums. Tā kā salikta sastāva noziedzīgā nodarījumā ir divi apdraudējuma tiešie objekti, tad krimināltiesībās tie tiek sadalīti kā tāda noziedzīga nodarījuma galvenais (pamata) un papildu tiešais nodarījuma objekts. Tādu nepieciešamību nosaka tas, ka šāds nodarījums kopumā jākvalificē kā viens noziedzīgs nodarījums saskaņā ar vienu pantu vai tā daļu atbilstīgi noziedzīgā nodarījuma galvenā tiešā objekta apdraudējumam.¹⁵

Tāds ieskaits Krimināllikuma Sevišķās daļas normu uzbūvē un krimināltiesību nostādnēs bija nepieciešams, lai parādītu Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu daudzveidību un sarežģītību to norobežošanā, kas savukārt rada grūtības pareizas Krimināllikuma Sevišķās daļas normas izvēlē un pareizā piemērošanā atbilstīgi reālajā dzīvē izdarītam noziedzīgam nodarījumam.

Analizējot noziedzīgā nodarījuma sastāva teorētiskās nostādnes, tika parādīts, ka pirmais solis Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu satura meklējumos ir apdraudējuma tiešā objekta – ar Krimināllikumu aizsargātā interese, kas konstatējama katrā noziedzīgā nodarījumā – noteikšana.

Tomēr, ievērojot prettiesisko pārkāpumu lielo skaitu dažādās jomās, par kuriem paredzēta kriminālatbildība, pareiza Krimināllikuma Sevišķās daļas normas izvēle vēl arvien ir pietiekami sarežģīta, tāpēc krimināltiesību teorijā tiek risināts jautājums par normu apvienošanu lielākās grupās. Tādu normu apvienošana tiek izdarīta, ņemot par pamatu Krimināllikuma Sevišķajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu galveno tiešo objektu līdzību (radniecību – tuvas pēc rakstura, būtības) un savstarpējo saskarsmi.

Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu apvienošanai noteiktās grupās krimināltiesību teorijā ir izstrādāts jēdziens noziedzīgu nodarījumu grupas objekts, ar ko saprot tādas pašas vai viena veida un savstarpēji saistītas vairākas intereses, kuras apdraud lielāka skaita noziedzīgu nodarījumu grupa.

¹⁵ Vairāk sk.: Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 63.–66. lpp.

Krimināllikuma Sevišķās daļas normu sistēma ir veidota, ņemot par pamatu noziedzīgu nodarījumu grupas objektu. Atbilstīgi šai sistēmai noziedzīgie nodarījumi, kas apdraud tādas pašas vai viena veida intereses, apvienoti Krimināllikuma Sevišķās daļas dažādās nodaļās.

Noziedzīgu nodarījumu grupas objekts ļauj arī pareizi noteikt no jauna radīto krimināltiesību normu vietu jau esošajā Krimināllikuma Sevišķās daļas normu sistēmā.

3. Grupas objekts un Satversmē atzītās un aizsargātās intereses

Latvijas Republikas Satversmē¹⁶ valstiskā līmenī tiesiski, tas ir, piešķirot augstāko juridisko spēku, ir nostiprinātas un aizsargātas valsts, sabiedrības, atsevišķu cilvēku grupu un indivīda pamatintereses.

Tā kā Satversmē tiesiski nostiprināto interešu realizācijas procesā ne vienmēr šīs intereses tiek ievērotas, tad valstī tiek noteikti un realizēti piespiedu ietekmēšanas sistēmas pasākumi. Par pašiem smagākajiem tiesībpārkāpumiem ir noteikta kriminālatbildība, piedraudot ar kriminālsodu. Tādas krimināltiesību normas ir sakārtotas noteiktā sistēmā Krimināllikuma Sevišķajā daļā.

Atbilstīgi iepriekšminētajām Satversmē tiesiski nostiprinātajām un aizsargājām interesēm krimināltiesībās izstrādāts noziedzīgu nodarījumu grupas objekta jēdziens, kas ļauj Krimināllikuma Sevišķajā daļā paredzētos noziedzīgos nodarījumus, pamatojoties uz nodarījumu grupas objekta pazīmēm, sagrupēt noteiktā sistēmā attiecīgās nodaļās.

Tādā izpratnē varam teikt, ka Satversmē tiesiski nostiprinātās un aizsargātās valsts, sabiedrības, atsevišķu cilvēku grupu un indivīdu pamatintereses ir konstitucionālais pamats Krimināllikuma Sevišķās daļas normu sistēmas izveidē un tās attīstībā.

Turpmākajā analizē paskosim Satversmē tiesiski nostiprināto pamatinteresu normatīvajam regulējumam un tā sasaistei ar Krimināllikuma Sevišķās daļas normu sakārtojumu noteiktā sistēmā.

Satversmes VIII nodaļā "Cilvēka pamattiesības"¹⁷ iekļautas pašas svarīgākās konstitucionālās tiesību normas, kurās valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamatintereses.

Satversmes 93. pantā noteikts, ka ikviena cilvēka tiesības uz dzīvību aizsargā likums. Krimināllikuma Sevišķajā daļā iekļauta XII nodaļa "Slepkavība", kas 116. pantā formulēta kā citas personas tīša prettiesiska nonāvēšana. Šajā nodaļā apkopot 9 panti, kuros paredzēta atbildība par personas (cilvēka) dzīvības atņemšanu, pastāvot konkrētiem šajā pantā paredzētajiem citas fiziskas personas nonāvēšanas apstākļiem.

Satversmes 111. pantā pateikts, ka valsts aizsargā cilvēku veselību. Atbilstīgi Krimināllikuma Sevišķās daļas XIII nodaļā paredzēti "Noziedzīgi nodarījumi pret personas veselību". Pavisam šajā nodaļā iekļauti 22 panti.

Satversmes VIII nodaļā noteikts, ka valsts aizsargā cilvēka pamattiesības un brīvības vēl citās jomās. Satversmes 94. pantā teikts, ka ikvienam ir tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību. Nevienam nedrīkst atņemt vai ierobežot brīvību

¹⁶ Latvijas Republikas Satversme: pieņemta 1922. gada 15. februārī (spēkā no 07.11.1922.), Latvijas Vēstnesis, 01.07.1993., Nr. 43.

¹⁷ Ar 1998. gada 15. oktobra likumu šī nodaļa izteikta jaunā redakcijā, kas ir spēkā no 06.11.1998.

citādi kā tikai saskaņā ar likumu; 96. pantā – ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves mājokļa un korespondences neaizskaramību; 99. pantā – ikvienam ir tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību. Krimināllikuma Sevišķās daļas XIV nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un brīvībām” iekļautas 9 normas.

Satversmes 95. pantā teikts, ka valsts aizsargā cilvēka godu un cieņu. Krimināllikuma Sevišķajā daļā ir XV nodaļa “Noziedzīgi nodarījumi pret personas brīvību, godu un cieņu” (7 panti) un XVI nodaļa “Noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību” (10 panti).

Satversmes 110. pantā pateikts, ka valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Krimināllikuma XVII nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret ģimeni un nepilngadīgajiem” iekļauti 10 panti.

Saskaņā ar Satversmes 115. pantu valsts aizsargā ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, sniedzot ziņas par vides stāvokli un rūpējoties par tās saglabāšanu un uzlabošanu. Krimināllikuma Sevišķās daļas XI nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret dabas vidi” iekļauti 23 panti, kuros paredzēta atbildība par noziedzīgiem nodarījumiem, kas apdraud dabas vides objektu saglabāšanas, dabas resursu racionālas (saprātīgas) izmantošanas un dabas bagātību atjaunošanas un vairošanas intereses.

Satversmes 105. pantā teikts, ka ikvienam garantētas tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība paredzēta 15 pantos, kas atrodami Krimināllikuma Sevišķās daļas XVIII nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret īpašumu.”

Juridisko un fizisko personu mantisko interešu aizsardzībai kalpo arī Krimināllikuma XIX nodaļas 46 pantos paredzētie “Noziedzīgie nodarījumi tautsaimniecībā”, kas arī apdraud īpašuma intereses materiālo vērtību ražošanas, sadales, maiņas un patēriņa sfērā.

Satversme kā aizsargājamas nostiprina valsts, sabiedrības un atsevišķu cilvēku ārējās un iekšējās drošības intereses, lai nodrošinātu Latvijas kā neatkarīgas demokrātiskas republikas neatkarību, teritoriālo vienotību un suverenitāti (Satversmes 1.–3. pants).

Valsts ārējās drošības interešu aizsardzībai starptautisko tiesību jomā kalpo Krimināllikuma Sevišķās daļas 16 panti IX nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi un genocīds”. Krimināllikuma IX¹ nodaļā “Noziegumi, kas saistīti ar terorismu” iekļauti 6 panti, kuros paredzēti noziegumi, kas, it īpaši mūsdienā apstākļos, apdraud gan starptautiskās drošības, gan Latvijas valsts iekšējās drošības intereses. Latvijas valsts iekšējās drošības intereses apdraud noziegumi, kas paredzēti Krimināllikuma Sevišķās daļas X nodaļā “Noziegumi pret valsti” (16 panti). Valsts drošības interešu aizsardzībai kalpo arī Krimināllikuma Sevišķās daļas XXV nodaļā paredzētie nodarījumi “Noziedzīgi nodarījumi militārajā dienestā” (26 panti), kas apdraud valsts militārā dienesta pildīšanas kārtību.

Valsts iekšējās drošības aizsardzības interešu apdraudējumi paredzēti arī Krimināllikuma Sevišķās daļas XX nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību” (42 panti) un XXI nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret satiksmes drošību” iekļautie nodarījumi (12 panti).

Satversmē iestrādāts valsts varas dališanas princips, konstitucionāli nostiprinot likumdevēja, izpildu un tiesas varu, paredzot to aizsardzību atsevišķās nodaļās: II nodaļa – Saeima, V nodaļa – Likumdošana, IV nodaļa – Ministru kabinets, VI nodaļa – Tiesa. Papildus tam Satversmes VIII nodaļas “Cilvēka pamattiesības” 92. pantā nostiprināts vainas psiholoģiskās koncepcijas nosacījums, kas pilnībā attiecas uz tiesu varas realizāciju visās tās izpausmēs, risinot vainas jautājumu krimināltiesībās.

Atbilstoši valsts varas dališanas principam Satversmē Krimināllikuma Sevišķajā daļā izveidota X nodaļa “Noziegumi pret valsti” (16 panti) un XXII nodaļa “Noziedzīgi nodarījumi pret pārvaldības kārtību” (30 panti). Krimināllikuma Sevišķās daļas XXIV nodaļa “Noziedzīgi nodarījumi valsts institūciju dienestā” satur noziedzīgus nodarījumus, kas apdraud likumam atbilstošu valsts varas un pārvaldības institūciju darbību, ko izdarījušas valsts amatpersonas (17 panti), XXIII nodaļa “Noziedzīgi nodarījumi pret jurisdikciju” (30 panti) attiecas uz tiesu varas nostiprināšanu.

Krimināllikuma Sevišķās daļas noziedzīgo nodarījumu sistēma nav nemainīga. Veidojot Krimināllikumu, kā arī tā spēkā esamības laikā Krimināllikuma Sevišķās daļas sistēma var mainīties atbilstīgi izmaiņām Latvijas valsts ekonomiskajos, politiskajos un sociālajos apstākļos.

Teikto ilustrēšu ar dažiem piemēriem.

Latvijas Kriminālkodeksa Sevišķās daļas¹⁸ trešajā nodaļā bija paredzēti noziegumi pret personu.

Krimināllikuma Sevišķajā daļā noziedzīgi nodarījumi pret personu tika sadalīti sešās nodaļās, detalizēti veidojot jaunu noziedzīgu nodarījumu sastāvu (XII nodaļa – “Nonāvēšana”, XIII nodaļa – “Noziedzīgi nodarījumi pret personas veselību”, XIV nodaļa – “Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām”, XV nodaļa – “Noziedzīgi nodarījumi pret personas brīvību, godu un cieņu”, XVI nodaļa – “Noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību”, XVII nodaļa – “Noziedzīgi nodarījumi pret ģimeni un nepilngadīgajiem”.

Latvijas Kriminālkodeksa Sevišķajā daļā nebija nodaļas “Noziedzīgi nodarījumi pret dabas vidi”. Tādi noziegumi Latvijas Kriminālkodeksā bija paredzēti septiņos pantos, un tie bija iekļauti šā likuma dažādās Sevišķās daļas nodaļās. Krimināllikuma jaunveidotajā nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret dabas vidi”, ievērojot dabas vides pieaugošo nozīmīgumu visās valsts, sabiedrības un cilvēka interešu jomās, jau tika paredzēti 21 pants, kuros noteikta kriminālatbildība par dabas vides apdraudējumiem.

Latvijas Kriminālkodeksā nebija arī paredzēta īpaša nodaļa – “Noziedzīgi nodarījumi pret satiksmes drošību” (Krimināllikuma XXI nodaļa).

Ar 2018. gada 26. aprīļa likumu (spēkā no 23.05.2018.)¹⁹ Krimināllikuma Sevišķajā daļā veidota jauna IX¹ nodaļa – “Noziegumi, kas saistīti ar terorismu”, iekļaujot tajā sešus pantus.

Taču neatkarīgi no tā, kādas nodaļas Krimināllikuma Sevišķajā daļā tiek veidotas, kādas jaunas normas tajās tiek iekļautas, nemainīgs ir princips, ka nodaļas tiek

¹⁸ Ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991. gada 22. augusta likumu (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991, Nr. 33/34) Latvijas PSR 1961. gada 6. janvāra kriminālkodekss tika uzskatīts par Latvijas Kriminālkodeksu.

¹⁹ Latvijas Vēstnesis, 09.05.2018., Nr. 90.

veidotas, ņemot par pamatu noziedzīgu nodarījumu grupas objektu, kurā iekļautās intereses tiesiski atzīst un aizsargā ar augstāko juridisko spēku apveltītā Latvijas Republikas Satversme.

Kopsavilkums

1. Ikviens noziedzīgs nodarījums izpaužas kā valsts, sabiedrības, atsevišķu cilvēku grupu vai indivīda interešu aizskārums, vai nu nodarot tām kaitējumu, vai draudot tādu nodarīt, tāpēc ar Krimināllikumu aizsargātās intereses tiek uzskatītas par noziedzīga nodarījuma objektu. Intereses, ko apdraud konkrēta veida noziedzīgs nodarījums, ir noziedzīga nodarījuma tiešais objekts.
2. Interese kā sociāla kategorija ir vajadzības, pieredzes un izvēles nosacīta aktīva attieksme pret īstenības objektiem, kuras saturu nosaka valsts, sabiedrības vai atsevišķu indivīdu vajadzības, dažādi labumi un izdevīgums.
3. Noziedzīgu nodarījumu grupas objekts ir tādas pašas vai viena veida un savstarpēji saistītas vairākas intereses, kuras apdraud lielāka skaita noziedzīgu nodarījumu grupa.
4. Krimināllikuma Sevišķās daļas normu sistēma ir veidota, izvēloties par pamatu noziedzīgu nodarījumu grupas objektu. Atbilstīgi šai sistēmai noziedzīgie nodarījumi, kas apdraud tādas pašas vai viena veida intereses, apvienoti Krimināllikuma Sevišķās daļas dažādās nodaļās.
5. Latvijas Republikas Satversmē atzītās un aizsargātās valsts, sabiedrības un cilvēka pamatintereses un to tiesiskais nodrošinājums ir noteicošais konstitucionālais pamats Krimināllikuma Sevišķajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu sistēmas izveidē, apvienojot noziedzīgos nodarījumus 17 nodaļās atbilstīgi noziedzīgu nodarījumu grupas objekta pazīmēm.